

บทที่ 4

การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอาญาเด็กและเยาวชนของศาลไทย

ในการศึกษาประเด็นเรื่องหลักการพื้นฐานที่เหมาะสมการดำเนินคดีอาญาเด็กและเยาวชนในชั้นศาลมีความสำคัญต่อการพัฒนาระบบกฎหมายและระบบการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีของศาลเพื่อนำไปใช้ในการแก้ปัญหาเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดในชั้นพิจารณาคดีของศาลให้เกิดความเป็นธรรมมีความเหมาะสมแก่เด็กหรือเยาวชน โดยจะเน้นศึกษาในเรื่อง ขอบเขตอำนาจศาล การพิจารณาคดีของศาล และศึกษาในเรื่ององค์การสนับสนุน ตลอดจนจะทำการวิเคราะห์การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอาญาเด็กและเยาวชนในชั้นศาลดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ขอบเขตอำนาจศาล

ศาลที่ทำหน้าที่ในการพิจารณาคดีอาญาเด็กหรือเยาวชนที่กระทำความผิดในที่นี้หมายถึง ศาลเยาวชนและครอบครัว ซึ่งเป็นศาลที่แยกการพิจารณาออกมาต่างหากจากศาลธรรมดาทั่วไป ถือเป็นศาลเฉพาะที่รับทำหน้าที่ในการพิจารณาคดีที่มีข้อหาว่าเด็กหรือเยาวชนกระทำความผิดอาญาทุกประเภท สำหรับเรื่องของศาลที่จะทำการพิจารณาคดีเด็กหรือเยาวชนที่กระทำความผิดนั้นต้องเป็นศาลเยาวชนและครอบครัวหรือศาลจังหวัดแผนกคดีเยาวชนและครอบครัว โดยหลักแล้วศาลเยาวชนและครอบครัวซึ่งมีเขตอำนาจในท้องที่ที่เด็กหรือเยาวชนกระทำความผิดหรือท้องที่ที่เด็กหรือเยาวชนถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดมีถิ่นที่อยู่ปกติ ถ้าเด็กหรือเยาวชนผู้กระทำความผิดมีถิ่นที่อยู่ปกติอยู่ในเขตศาลเยาวชนและครอบครัวถึงแม้เด็กหรือเยาวชนที่กระทำความผิดนั้นไปกระทำความผิดนอกเขตศาลเยาวชนและครอบครัวก็ตามก็ต้องนำตัวมาขึ้นศาลเยาวชนและครอบครัว นอกจากนี้เด็กหรือเยาวชนซึ่งมีถิ่นที่อยู่ปกติอยู่ในเขตศาลที่ไม่มีศาลเยาวชนและครอบครัว หากไปกระทำความผิดในเขตศาลเยาวชนและครอบครัวก็ต้องนำไปฟ้องยังศาลเยาวชนและครอบครัวที่เด็กหรือเยาวชนไปกระทำความผิดขึ้น ปัจจุบันประเทศไทยก็จะมีศาลเยาวชนและครอบครัวประจำอยู่แต่ละจังหวัดในการทำหน้าที่พิจารณาคดีอาญาที่เกี่ยวข้องกับเด็กหรือเยาวชนกระทำความผิดทางอาญาครอบคลุมท้องที่เด็กหรือเยาวชนกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้น

ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2534 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2543 ใช้คำว่า “ ถิ่นที่อยู่ปกติ” ของเด็กหรือเยาวชนที่กระทำความผิดมิได้ใช้คำว่า “ ภูมิลำเนา “ จึงทำให้เห็นได้ว่าถิ่นที่อยู่ตามปกติตามความหมายแห่งกฎหมายนี้อาจมิใช่แห่งเดียวกับภูมิลำเนาก็ได้ เช่น ผู้ต้องหาที่เป็นเด็กหรือเยาวชนมีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดนครปฐม ต่อมาผู้ต้องหาที่เป็นเด็กหรือเยาวชนได้ไปศึกษาเล่าเรียนหรือทำงานอยู่ในกรุงเทพมหานครก็ต้องถือว่าผู้ต้องหาที่มีถิ่นที่อยู่ปกติอยู่ที่กรุงเทพมหานคร ดังนั้นก็ต้องฟ้องผู้ต้องหาที่เป็นเด็กหรือเยาวชนที่กระทำความผิดต่อศาลเยาวชนและครอบครัวกลางมิใช่ฟ้องต่อศาลจังหวัดนครปฐมแผนกคดีเยาวชนและครอบครัว สำหรับเด็กหรือเยาวชนซึ่งไม่ปรากฏว่าผู้ใดเป็นผู้แทนโดยชอบธรรมและอยู่เร่ร่อนไม่ปรากฏหลักฐานทางทะเบียนบ้านว่าอยู่ ณ แห่งใด หากพบตัวแห่งใดก็ต้องถือว่าที่นั่นเป็นถิ่นที่อยู่ปกติ แต่ถ้าปรากฏหลักฐานทางทะเบียนบ้านบิดามารดาว่าอยู่แห่งใด ถึงแม้เด็กหรือเยาวชนนั้นจะหลบหนีออกจากบ้านไปอยู่เร่ร่อนที่อื่นก็ต้องถือตามทะเบียนบ้านว่าเป็นถิ่นที่อยู่ปกติ

ในกรณีที่ไม่มีศาลเยาวชนและครอบครัวทั้งในท้องที่ที่เด็กหรือเยาวชนมีถิ่นที่อยู่ปกติ และในท้องที่ที่เด็กหรือเยาวชนกระทำความผิดก็ต้องให้ศาลเยาวชนและครอบครัวที่มีอำนาจพิจารณาคดีอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็นศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีจะนำไปฟ้องต่อศาลเยาวชนและครอบครัวไม่ได้

หากเป็นกรณีที่มีความผิดหลายเรื่องเกี่ยวพันหรือต่อเนื่องกันตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เช่น คดีเรื่องชุดคร่าธนาคาร ช่มชู้กระทำความผิดซ้ำเราผ่านเขตศาลหลายศาลอันเป็นความผิดต่อเนื่องกัน หรือกระทำการชิงทรัพย์ที่จังหวัดหนึ่งแล้วหลบหนีเจ้าพนักงานไปอยู่อีกจังหวัดหนึ่ง เจ้าพนักงานตำรวจตามไปจับจึงฆ่าเจ้าพนักงานตำรวจตายอันเป็นความผิดเกี่ยวกันที่กระทำลงโดยผู้กระทำความผิดคนเดียวกัน ซึ่งเป็นสาเหตุให้คดีอยู่ในอำนาจของศาลตั้งแต่สองศาลขึ้นไปและเป็นศาลซึ่งอยู่ต่างท้องที่กัน ในกรณีเช่นนี้ถ้าศาลใดศาลหนึ่งในศาลเหล่านั้นเป็นศาลเยาวชนและครอบครัวให้พิจารณาคดีนั้นที่ศาลเยาวชนและครอบครัว ถ้าในจำนวนศาลเหล่านั้นเป็นศาลเยาวชนและครอบครัวมากกว่าหนึ่งศาล คือ ตั้งแต่สองศาลขึ้นไปจะต้องฟ้องต่อศาลเยาวชนและครอบครัวศาลใดศาลหนึ่งในจำนวนศาลเยาวชนและครอบครัวที่วามานี้ก็ได้ ทั้งนี้ให้คำนึงถึงประโยชน์ของเด็กหรือเยาวชนที่กระทำความผิดเป็นสำคัญ¹

¹ โปรดดูพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2534 มาตรา 60

ประโยชน์ของเด็กหรือเยาวชนในที่นี้หมายความรวมถึงประโยชน์ที่เกี่ยวกับสวัสดิภาพ ซึ่งรวมทั้งประโยชน์ทางด้านจิตใจของเด็กหรือเยาวชนในระหว่างการพิจารณาคดีนั้น เช่น ให้เด็กหรือเยาวชนได้รับการพิจารณาคดีในศาลเยาวชนและครอบครัวที่อยู่ในจังหวัดซึ่งใกล้บ้านบิดามารดาหรือผู้ปกครองของเด็กหรือเยาวชน ทำให้บิดามารดาหรือผู้ปกครองมีโอกาสไปเยี่ยมเยียนได้บ่อยครั้งโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก

กรณีการโอนคดีอาญาจากศาลธรรมดาไปพิจารณาในศาลเยาวชนและครอบครัวสามารถทำได้ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดอายุไม่เกิน 20 ปีบริบูรณ์กระทำความผิดและเป็นคดีอยู่ในเขตอำนาจของศาลธรรมดาพิจารณาโดยคำนึงถึงร่างกาย สติปัญญา สุขภาพ ภาวะแห่งจิตและนิสัยแล้วเห็นว่าบุคคลนั้นยังมีสภาพเช่นเดียวกับเด็กหรือเยาวชนก็ให้อำนาจสั่งให้โอนไปพิจารณาในศาลเยาวชนและครอบครัวที่มีอำนาจและให้ถือว่าบุคคลนั้นเป็นเด็กหรือเยาวชนในการโอนคดีดังกล่าวสามารถทำได้เฉพาะการโอนคดีไปยังศาลชั้นต้นเท่านั้น ศาลชั้นต้น หมายถึง ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง ศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัด หรือแผนกคดีเยาวชนและครอบครัวในศาลจังหวัด ซึ่งไม่หมายความรวมถึงศาลอุทธรณ์แผนกคดีเยาวชนและครอบครัว ศาลอุทธรณ์ภาคแผนกคดีเยาวชนและครอบครัว และศาลฎีกาแผนกคดีเยาวชนและครอบครัว

2. การพิจารณาคดีของศาล

สำหรับการพิจารณาคดีอาญาของศาลเยาวชนและครอบครัวของประเทศไทยจะพิจารณาคดีอาญาเด็กหรือเยาวชนที่กระทำความผิด โดยยึดถืออายุของเด็กหรือเยาวชนประกอบเป็นหลักในการรับฟ้องไว้พิจารณาที่ศาลเยาวชนและครอบครัว หากเป็นเด็ก หมายถึง บุคคลที่มีอายุเกินเจ็ดปีบริบูรณ์ แต่ยังไม่เกินสิบสี่ปีบริบูรณ์ ส่วนเยาวชน หมายถึงบุคคลที่มีอายุ เกินสิบสี่ปีบริบูรณ์ แต่ยังไม่ถึงสิบแปดปีบริบูรณ์ การที่จะพิจารณาว่าเด็กหรือเยาวชนกระทำความผิดในระหว่างที่เป็นเด็กหรือเยาวชนที่อยู่ในอำนาจการพิจารณาที่ศาลเยาวชนและครอบครัวหรือไม่ ให้ยึดถืออายุเด็กหรือเยาวชนนั้นในวันที่มีการกระทำความผิดได้เกิดขึ้น ที่ว่าวันที่มีการกระทำความผิดได้เกิดขึ้น หมายถึง วันที่เด็กหรือเยาวชนนั้นได้เริ่มลงมือกระทำการที่กฎหมายบัญญัติเป็นความผิดในทางอาญา¹ แต่ถ้าหากเป็นเด็กที่มีอายุไม่เกิน 7 ปี กระทำการอันกฎหมายบัญญัติเป็นความผิดเด็กนั้นไม่ต้องรับโทษ หมายความว่า เด็กที่มีอายุไม่เกิน 7 ปี แม้กระทำความผิดก็ไม่ต้องรับโทษ

² โปรดดูพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2534 มาตรา 61

คือ การกระทำของเด็กนั้นยังเป็นการผิดอยู่ เป็นแต่กฎหมายยกเว้นโทษให้เท่านั้น ทั้งนี้ โดยกฎหมายถือเป็นข้อสันนิษฐานโดยเด็ดขาดว่าเด็กอายุไม่เกิน 7 ปี ยังไม่มีความรู้สึกผิดชอบและความยั้งคิด จึงยังไม่ควรลงโทษ ตัวอย่างเช่น เด็กชายดำอายุ 5 ปี ใช้ไม้ไปตีหมาเด็กขาวอด เช่นนี้ต้องถือว่าไม่ใช่การกระทำ เมื่อไม่ใช่เป็นการกระทำก็ไม่เป็นความผิดฐานทำร้ายร่างกายให้ได้รับอันตรายสาหัสตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 297 แต่บิดามารดา หรือผู้ดูแลเด็กอาจมีความผิดฐานทำให้ผู้อื่นได้รับอันตรายสาหัสโดยประมาทตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 300 ได้ โดยถือว่าเป็นการกระทำของบิดามารดาเอง หากปรากฏว่าไม่ใช่ความระมัดระวัง ส่วนเด็กอายุเกิน 7 ปี แต่ไม่เกิน 14 ปี กระทำการอันกฎหมายบัญญัติเป็นความผิด เด็กนั้นไม่ต้องรับโทษ แต่ให้ศาลมีอำนาจที่จะดำเนินการดังต่อไปนี้

(1) ว่ากล่าวตักเตือนเด็กนั้นแล้วปล่อยตัวไป และถ้าศาลเห็นสมควรจะเรียกบิดามารดา ผู้ปกครองหรือบุคคลที่เด็กนั้นอาศัยอยู่มาตักเตือนด้วยก็ได้

(2) ถ้าศาลเห็นว่าบิดามารดาหรือผู้ปกครองสามารถดูแลเด็กนั้นได้ ศาลจะมีคำสั่งให้มอบตัวเด็กนั้นให้แก่บิดามารดาหรือผู้ปกครองไป โดยวางข้อกำหนดให้บิดามารดาหรือผู้ปกครองระวังเด็กนั้นไม่ให้ก่อเหตุร้ายตลอดเวลาที่ศาลกำหนด ซึ่งต้องไม่เกินสามปี และกำหนดจำนวนเงินตามที่เห็นสมควรซึ่งบิดามารดาหรือผู้ปกครองจะต้องชำระต่อศาลไม่เกินครั้งละหนึ่งพันบาท ในเมื่อเด็กนั้นก่อเหตุร้ายขึ้น

ถ้าเด็กนั้นอาศัยอยู่กับบุคคลอื่นนอกจากบิดามารดาหรือผู้ปกครอง และศาลเห็นว่าไม่สมควรจะเรียกบิดามารดาหรือผู้ปกครองมาวางข้อกำหนดดังกล่าวข้างต้น ศาลจะเรียกตัวบุคคลที่เด็กนั้นอาศัยอยู่มาสอบถามว่า จะยอมรับข้อกำหนดทำนองที่บัญญัติไว้สำหรับบิดามารดาหรือผู้ปกครอง ดังกล่าวข้างต้นหรือไม่ก็ได้ ถ้าบุคคลที่เด็กนั้นอาศัยอยู่ยอมรับข้อกำหนดเช่นนั้น ก็ให้ศาลมีคำสั่งมอบตัวเด็กให้แก่บุคคลผู้นั้นไปวางข้อกำหนดดังกล่าว

(3) ในกรณีที่ศาลมอบตัวเด็กให้แก่บิดามารดา ผู้ปกครองหรือบุคคลที่เด็กนั้นอาศัยอยู่ตาม(2) ศาลจะกำหนดเงื่อนไขเพื่อคุมประพฤติเด็กนั้นเช่นเดียวกับที่บัญญัติไว้ในมาตรา 56 ด้วยก็ได้ ในกรณีเช่นว่านี้ ให้ศาลแต่งตั้งพนักงานคุมประพฤติหรือพนักงานอื่นใดเพื่อคุมประพฤติเด็กนั้น

(4) ถ้าเด็กนั้นไม่มีบิดามารดาหรือผู้ปกครอง หรือมีแต่ศาลเห็นว่าไม่สามารถดูแลนั้น

ได้ หรือถ้าเด็กอาศัยอยู่กับบุคคลอื่นนอกจากบิดามารดาหรือผู้ปกครอง และบุคคลนั้นไม่ยอมรับข้อกำหนดดังกล่าวใน (2) ศาลจะมีคำสั่งให้มอบตัวเด็กนั้นให้อยู่กับบุคคลหรือองค์การที่ศาลเห็นสมควรเพื่อดูแล อบรมและสั่งสอนตามระยะเวลาที่ศาลกำหนดก็ได้ ในเมื่อบุคคลนั้นหรือ

องค์การนั้นยินยอมในกรณีเช่นว่านี้ ให้นุคคลหรือองค์การนั้นมีอำนาจ เช่นผู้ปกครองเฉพาะเพื่อ
ดูแลอบรมและสั่งสอน รวมตลอดถึงการกำหนดที่อยู่และการจัดให้เด็กมีงานทำสมควร หรือ

(5) ส่งเด็กนั้นไปยังโรงเรียน หรือสถานฝึกและอบรม หรือสถานที่ซึ่งจัดตั้งขึ้นเพื่อฝึก

และอบรมเด็ก ตลอดระยะเวลาที่ศาลกำหนด แต่อย่าให้เกินกว่าที่เด็กนั้นจะมีอายุครบ
สิบแปดปี

คำสั่งศาลดังกล่าวใน (2) (3) (4) และ (5) นั้น ถ้าในขณะใดภายในระยะเวลาที่ศาล
กำหนดไว้ ความปรากฏแก่ศาลโดยศาลรู้เอง หรือตามคำเสนอของผู้มีส่วนได้เสีย พนักงานอัยการ
หรือนุคคลหรือองค์การที่ศาลมอบตัวเด็กเพื่อดูแลอบรมและสั่งสอนหรือเจ้าพนักงานว่า พฤติการณ์
เกี่ยวกับคำสั่งนั้นได้เปลี่ยนแปลงไปทำให้ศาลมีอำนาจเปลี่ยนแปลงแก้ไขคำสั่งนั้น หรือมีคำสั่งใหม่

สำหรับเด็กอายุเกิน 7 ปี แต่ไม่เกิน 14 ปี กระทำความผิดไม่ต้องรับโทษ ทำนองและ
ลักษณะเดียวกันกับเด็กอายุไม่เกิน 7 ปี แต่ต่างกันที่ว่าสำหรับเด็กอายุเกินกว่า 7 ปี แต่ยังไม่เกิน
14 ปี นั้น แม้จะไม่มีกรลงโทษเมื่อได้กระทำความผิดขึ้น แต่กฎหมายให้ศาลมีอำนาจที่จะเลือก
ดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งใน 5 ประการ ตามที่กฎหมายกำหนด

2.1 การพิจารณาคดีเชิงกฎหมาย

สำหรับการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอาญาเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดใน
ชั้นพิจารณาคดีของศาลจะเริ่มเมื่อศาลเยาวชนและครอบครัวได้มีคำสั่งรับฟ้องคดีที่เด็กหรือ
เยาวชนกระทำความผิดไว้พิจารณา เมื่อศาลเยาวชนและครอบครัวได้รับฟ้องคดีไว้แล้ว ศาล
เยาวชนและครอบครัวต้องแจ้งการฟ้องคดีที่มีข้อหาว่าเด็กหรือเยาวชนกระทำความผิดให้
ผู้อำนวยการสถานพินิจที่เด็กหรือเยาวชนนั้นอยู่ในเขตอำนาจศาล และแจ้งบิดามารดา ผู้ปกครอง
หรือนุคคลที่เด็กหรือเยาวชนอาศัยอยู่ด้วยรับทราบโดยไม่ชักช้าไม่ว่าจะเป็นคดีที่พนักงานอัยการ
เป็นโจทก์หรือคดีที่ผู้เสียหายเป็นโจทก์ การกำหนดให้แจ้งเช่นนี้เพื่อให้ผู้อำนวยการสถานพินิจ
รายงานชี้แจงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเด็กหรือเยาวชนต่อศาลได้ทันกำหนดนัดพิจารณาของศาล และ
เพื่อให้บิดามารดา ผู้ปกครองที่เด็กหรือเยาวชนนั้นอาศัยอยู่ด้วยได้มีโอกาสมาแถลงข้อเท็จจริง
ความรู้สึกและความคิดเห็นตลอดจนระบุและซักถามในคดีนั้นได้เต็มที่ในระหว่างที่มีการพิจารณา
คดีนั้น

นอกจากนี้ยังมีผลให้เด็กหรือเยาวชนที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดได้มีโอกาสพบและ
ติดต่อกับบิดามารดา ผู้ปกครอง หรือนุคคลที่เด็กหรือเยาวชนได้มีโอกาสพบและติดต่อกับบิดา

มารดา ผู้ปกครอง หรือบุคคลที่เด็กหรือเยาวชนนั้นอาศัยอยู่ด้วยได้มากขึ้น นอกจากนี้ศาลเยาวชนและครอบครัวมีอำนาจสั่งให้ผู้อำนวยการสถานพินิจ บิดามารดา ผู้ปกครอง หรือบุคคลที่เด็กหรือเยาวชนได้มีโอกาสพบและติดต่อกับบิดามารดา ผู้ปกครอง หรือบุคคลที่เด็กหรือเยาวชนนั้นอาศัยอยู่ด้วยได้มากขึ้น นอกจากนี้ในระหว่างการพิจารณาคดีผู้พิพากษาเจ้าของสำนวนมีอำนาจที่จะสอบถามเด็กหรือเยาวชนที่เป็นจำเลยเป็นการเฉพาะตัวได้ ทั้งนี้เพื่อให้มีการสนทนากันในลักษณะเป็นกันเองหรือเป็นการภายในเสมือนบิดามารดาพูดกับบุตร โดยผู้พิพากษาจะต้องพยายามค้นหาสาเหตุของการกระทำความผิด การให้ผู้พิพากษาได้สนทนากับเด็กหรือเยาวชนที่เป็นจำเลยสองต่อสองยอมให้ผู้พิพากษามีโอกาสยังทราบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในครอบครัวของเด็กหรือเยาวชนนั้นเป็นสำคัญ และยังทราบว่าเด็กหรือเยาวชนนั้นน่าจะกระทำความผิดหรือไม่และกระทำความผิดเพราะเหตุใด เพราะการได้พุดจาสองต่อสองอาจทำให้เด็กหรือเยาวชนกลัวพูด ไม่ตื่นเต้นและไม่เกรงกลัวผู้อื่น นอกจากนี้ในระหว่างที่พุดจากันนั้นอาจทำให้ผู้พิพากษารู้จักนิสัย บุคลิกลักษณะ ท่วงที วาจา และสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวกับจำเลย และของบุคคลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับจำเลย ซึ่งถือว่าเป็นประโยชน์ต่อการพิจารณาคดี ส่วนห้องที่จะใช้เป็นห้องสอบถามต้องเป็นห้องที่เหมาะสม และเป็นการเฉพาะตัวแต่ไม่ใช่ห้องพิจารณาคดี อย่างไรก็ตามไม่ว่าในกรณีใดๆ ให้ศาลเยาวชนและครอบครัวคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็กหรือเยาวชนนั้นเป็นสำคัญ

การพิจารณาคดีจะต้องกระทำในห้องพิจารณาคดีอาญาสำหรับเด็กและเยาวชนมีลักษณะพิเศษที่มีใช้ห้องพิจารณาคดีธรรมดา สำหรับเวลานัดพิจารณาคดีอาญาเด็กหรือเยาวชนต่างกับเวลาที่กำหนดไว้สำหรับการพิจารณาคดีธรรมดา ในทางปฏิบัติตามความเป็นจริงศาลเยาวชนและครอบครัวมีห้องพิจารณาเป็นเอกเทศและได้จัดห้องพิจารณาคดีโดยไม่มีบัลลังก์มีแต่โต๊ะเก้าอี้ธรรมดาสำหรับผู้พิพากษาและโจทก์กับจำเลยซึ่งเป็นเด็กและเยาวชน ไม่มีคอกพยาน นอกจากนี้ผู้พิพากษา อัยการ และที่ปรึกษากฎหมาย ไม่สวมเสื้อครุย ทั้งนี้เพื่อให้มีบรรยากาศเป็นกันเองไม่ทำให้การพิจารณาคดีเป็นไปในลักษณะที่มีพิธีรีตองหรือพิธีการ ทั้งนี้เพื่อสร้างบรรยากาศของความเป็นกันเองเป็นเหตุให้เด็กหรือเยาวชนที่เป็นจำเลยกล้าที่จะพุดจาเรื่องราวต่างๆ ตามความเป็นจริง ตรงไปตรงมา ซึ่งจะทำให้ศาลสามารถค้นหาความจริงและสาเหตุที่จำเลยกระทำความผิด ตลอดจนหาทางเยียวยาแก้ไขได้ถูกต้องเหมาะสม ไม่ทำให้เด็กหรือเยาวชนเกิดความรู้สึกตื่นตระหนกตกใจจนไม่กล้าพุดความจริง

การพิจารณาคดีอาญาเด็กหรือเยาวชนในศาลเยาวชนและครอบครัวจะต้องกระทำเป็นการลับ³ ไม่เปิดเผยโดยไม่ให้บุคคลดังต่อไปนี้เท่านั้นที่มีสิทธิเข้าฟังการพิจารณาคดี คือ

- (1) จำเลย ที่ปรึกษาทนายความของจำเลย และผู้ควบคุมตัวจำเลย
- (2) บิดามารดา ผู้ปกครอง หรือบุคคลที่จำเลยอาศัยอยู่
- (3) พนักงานศาล และเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย แล้วแต่ศาลจะเห็นสมควร
- (4) โจทก์หรือทนายโจทก์
- (5) พยาน ผู้ชำนาญการพิเศษ และล่าม
- (6) พนักงานคุมประพฤติ หรือพนักงานอื่นของสถานพินิจ
- (7) บุคคลอื่นที่ศาลเห็นสมควรอนุญาต

การพิจารณาคดีอาญาเด็กหรือเยาวชนที่เป็นจำเลยของศาลเยาวชนและครอบครัวไม่ต้องดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาโดยเคร่งครัด⁴ เช่น ในเรื่องการสืบพยาน และการซักถามพยาน เป็นต้น ซึ่งเป็นการกำหนดการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอาญาเป็นพิเศษที่แตกต่างจากคดีทั่วไป และให้ใช้ถ้อยคำที่จำเลยสามารถเข้าใจได้โดยง่าย เพราะโดยทั่วไปสติปัญญาของเด็กหรือเยาวชนยังไม่สามารถรู้ผิดชอบชั่วดีมากนัก อาจไม่เข้าใจในถ้อยคำที่ผู้ใหญ่เข้าใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งให้หลีกเลี่ยงถ้อยคำหรือภาษากฎหมาย ทั้งนี้เพื่อให้เด็กหรือเยาวชนนั้นเข้าใจข้อกล่าวหา ตลอดจนคำถามต่างๆ และสามารถใช้สิทธิในการต่อสู้ได้อย่างเต็มที่ และต้องให้โอกาสเด็กหรือเยาวชนที่เป็นจำเลย รวมทั้งบิดามารดา ผู้ปกครอง หรือบุคคลที่เด็กหรือเยาวชนที่เป็นจำเลยอาศัยอยู่ หรือบุคคลที่ให้การศึกษา หรือให้การทำงาน หรือมีความเกี่ยวข้องกับตัว สามารถแถลงข้อเท็จจริงความรู้สึกและความคิดเห็น ตลอดจนระบุและซักถามพยานได้อย่างเต็มที่ ไม่ว่าเวลาใดๆ ในระหว่างการพิจารณาคดีนั้น เช่น ศาลอาจจะยอมให้เด็กหรือเยาวชนนั้นโต้แย้งกับพยานที่กำลังเบิกความอยู่ หรือถ้าเด็กหรือเยาวชนประสงค์จะบรรยายความรู้สึก หรือแสดงความคิดเห็นอะไรออกมา แม้จะไม่เกี่ยวกับประเด็นในคดี ศาลก็อาจจะยอมให้บรรยายหรือแสดงออกมาได้ เพราะเป็นการเปิดโอกาสให้เด็กหรือเยาวชนที่เป็นจำเลยต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ แต่ไม่จำเป็นที่ศาลจะต้องให้โอกาสฝ่ายจำเลยจนไม่มีขอบเขตจำกัดขึ้นอยู่กับดุลพินิจของศาลที่จะพิจารณาสั่งให้

³ โปรดดูพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2534 มาตรา 73

⁴ โปรดดูพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2534 มาตรา 77

โอกาสฝ่ายจำเลยเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมและเพื่อให้ได้พยานหลักฐาน รวมทั้งเหตุผลเพิ่มเติมพอที่ศาลจะใช้ประกอบการพิจารณาคดีซึ่งแตกต่างกันเป็นคดีๆไป

ในการพิจารณาคดีอาญาเด็กหรือเยาวชนที่กระทำความผิดในชั้นศาล จำเลยจะมีทนายความแก้ต่างคดีแทนไม่ได้ แต่ให้จำเลยมีที่ปรึกษากฎหมายเพื่อปฏิบัติหน้าที่ทำนองเดียวกับทนายความได้ กล่าวคือ ช่วยเหลือดำเนินคดีแทนเด็กหรือเยาวชนที่เป็นจำเลยทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงและในส่วนที่เกี่ยวข้องกับปัญหาข้อกฎหมาย เหตุที่กำหนดให้มีที่ปรึกษากฎหมายแทนที่จะให้มีทนายความเหมือนอย่างคดีอาญาของศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีธรรมดา ก็เนื่องจากที่ปรึกษา

ที่ปรึกษากฎหมายจำเลยต้องมีลักษณะเหมาะสมที่จะเป็นผู้ช่วยเหลือจำเลยอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นการช่วยเหลือในทางที่ถูกที่ควรเห็นแก่ความสัตย์จริงเป็นใหญ่ และมุ่งหมายไปในทางบำบัด แก้ไขฟื้นฟูและสงเคราะห์เด็กหรือเยาวชนที่เป็นจำเลยเป็นสำคัญไม่เห็นแก่การชนะคดีเป็นที่ตั้ง เช่น ไม่นำพยานเท็จมาเบิกความช่วยเหลือเด็กหรือเยาวชนที่เป็นจำเลย เป็นต้น ในกรณีที่จำเลยไม่มีที่ปรึกษากฎหมาย ให้ศาลแต่งตั้งที่ปรึกษากฎหมายให้ เว้นแต่จำเลยนั้นไม่ต้องการที่ปรึกษากฎหมายและศาลเห็นว่าไม่จำเป็นแก้คดีจะไม่แต่งตั้งที่ปรึกษากฎหมายให้ก็ได้ ในทางปฏิบัติคดีที่มีโทษอย่างสูงตามกฎหมายให้จำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ซึ่งจำเลยให้การรับสารภาพตามฟ้องตลอดทุกข้อกล่าวหา ไม่มีข้อโต้แย้งใดๆ และผู้อำนวยการสถานพินิจสั่งให้งดการสืบเสาะข้อเท็จจริง ทั้งเด็กหรือเยาวชนที่เป็นจำเลยก็ไม่ต้องการที่ปรึกษากฎหมาย ศาลมักจะไม่ต้องตั้งที่ปรึกษากฎหมายให้โดยเห็นว่าเป็นแก้คดี

หากมีปัญหากรณีที่เด็กและเยาวชนถูกฟ้องต่อศาลสำหรับคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต แต่จำเลยไม่ประสงค์จะให้ศาลแต่งตั้งที่ปรึกษากฎหมายให้ ศาลจะหาทางออกในการใช้ดุลพินิจแต่งตั้งที่ปรึกษากฎหมายให้จำเลยตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2534 มาตรา 83 หรือจะต้องแต่งตั้งที่ปรึกษากฎหมายให้จำเลยแม้จำเลยไม่ต้องการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 วรรคหนึ่ง เรื่องนี้ศาลฎีกาโดยมติที่ประชุมใหญ่ ได้วางแนวฎีกาเอาไว้ว่า ให้นำพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2534 มาตรา 6 บัญญัติให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาใช้บังคับแก้คดีเยาวชนและครอบครัวเท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับบทแห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2534 นี้ เมื่อได้มีบทบัญญัติในมาตรา 83 ว่าในศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัวจำเลยจะมีทนายความแก้คดีแทนไม่ได้ แต่ให้จำเลยมีที่ปรึกษากฎหมายเพื่อปฏิบัติหน้าที่ทำนองเดียวกันกับทนายความได้ ในกรณีที่จำเลยไม่มีที่ปรึกษา

กฎหมายให้ศาลแต่งตั้งที่ปรึกษากฎหมายให้ เว้นแต่จำเลยนั้นไม่ต้องการและศาลเห็นว่าไม่จำเป็น แก่คดีจะไม่แต่งตั้งที่ปรึกษากฎหมายก็ได้ การแต่งตั้งที่ปรึกษากฎหมายให้แก่จำเลยจึงต้องบังคับ ตามบทบัญญัติดังกล่าวไม่อาจนำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 มาใช้ บังคับได้ แม้คดีนี้โจทก์ฟ้องขอให้ลงโทษจำเลยซึ่งเป็นเยาวชนตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 83,289,339 เมื่อจำเลยไม่ต้องการที่ปรึกษากฎหมายและศาลชั้นต้นเห็นว่าไม่จำเป็นแก่คดีจึงให้ นัดสืบพยานโจทก์ประกอบคำรับสารภาพโดยมิได้แต่งตั้งที่ปรึกษากฎหมายแก่จำเลยนั้นเป็นการ ดำเนินกระบวนการพิจารณาที่ชอบด้วยพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธี พิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2534 มาตรา 83⁵

ดังนั้นการแต่งตั้งที่ปรึกษากฎหมายในศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว ไม่ว่าเป็นความผิดที่จำเลยถูกฟ้องนั้นมีอัตราโทษประหารชีวิตหรือไม่ก็ตาม ให้ศาลแต่งตั้งที่ปรึกษา กฎหมายให้จำเลย เว้นแต่จำเลยไม่ต้องการที่ปรึกษากฎหมายและศาลเห็นว่าที่ปรึกษากฎหมายไม่ จำเป็นแก่คดี เมื่อเข้าข้อยกเว้นทั้งสองประการนี้แล้ว ศาลจะไม่แต่งตั้งที่ปรึกษากฎหมายให้จำเลย ก็ได้ บทกฎหมายตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชน และครอบครัว พ.ศ.2534 มาตรา 83 ถือเป็นบทเฉพาะย่อมยกเว้นประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา ความอาญา มาตรา 173 อันเป็นบททั่วไป และไม่อาจนำบทบัญญัติตามประมวลกฎหมายวิธี พิจารณาความอาญาดังกล่าวซึ่งขัดหรือแย้งต่อพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว และวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2534 มาใช้บังคับกรณีนี้ได้ ตัวอย่างเช่น ขณะที่ โจทก์ยื่นฟ้องจำเลยมีอายุเกินสิบแปดปี แต่ในขณะที่จำเลยกระทำความผิดมีอายุไม่ถึงสิบแปดปี บริบูรณ์จึงต้องดำเนินคดีที่ศาลเยาวชนและครอบครัว⁶ กรณีเช่นนี้การแต่งตั้งที่ปรึกษากฎหมายให้ จำเลยต้องปฏิบัติตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชน และครอบครัว พ.ศ.2534 มาตรา 83 อันเป็นบทเฉพาะ หาใช่ปฏิบัติตามประมวลกฎหมายวิธี พิจารณาความอาญา มาตรา 173 อันเป็นบททั่วไป

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าจำเลยจะไม่ต้องการที่ปรึกษากฎหมาย แต่ถ้าศาลเห็นว่าจำเป็น แก่คดี ศาลต้องแต่งตั้งที่ปรึกษากฎหมายให้แก่จำเลย ในทางปฏิบัติที่ปรึกษากฎหมายมักจะเป็น ทนายความใหม่ๆ ที่คิดจะไปฝึกกว่าความในศาลเยาวชนและครอบครัว แต่ความจริงบางเรื่องของ

⁵ โปรดดูคำพิพากษาฎีกาที่ 3667/2545

⁶ โปรดดูพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชน และครอบครัว พ.ศ.2534 มาตรา 5

ศาลเยาวชนและครอบครัวมีความสำคัญและมีปัญหามาก ถ้าที่ปรึกษากฎหมายไม่มีความรู้ความเชี่ยวชาญหรือเจนจัดในวิชากฎหมายรวมทั้งการว่าความก็อาจทำให้รูปคดีเสียหายได้เหมือนกัน ดังนั้น เมื่อไปเป็นที่ปรึกษากฎหมายในศาลเยาวชนและครอบครัวก็ควรเตรียมความรู้ให้พร้อมที่จะไปช่วยบำบัดแก้ไขฟื้นฟู และสงเคราะห์เด็กหรือเยาวชนที่เป็นจำเลย อย่างไรก็ตามในเรื่องการแต่งตั้งที่ปรึกษากฎหมายให้แก่จำเลยซึ่งเป็นเด็กหรือเยาวชนนั้น ศาลเยาวชนและครอบครัวต้องคำนึงถึงการให้การสงเคราะห์และการคุ้มครองเด็กหรือเยาวชนทางด้านกฎหมายที่เหมาะสมแก่สภาพของเด็กหรือเยาวชนโดยการแต่งตั้งที่ปรึกษากฎหมายให้แก่จำเลยดังกล่าวโดยไม่จำกัดว่าคดีนั้นมีอัตราโทษตามที่กฎหมายกำหนดไว้อย่างสูงหรืออย่างต่ำเพียงใด ทั้งนี้เพื่อให้ที่ปรึกษากฎหมายเข้ามามีส่วนช่วยในการพิทักษ์สิทธิของเด็กหรือเยาวชนที่กระทำความผิดอีกทางหนึ่งด้วย

ในกรณีที่จำเลยไม่สามารถมาฟังการพิจารณาคดี ถ้าศาลเห็นสมควรศาลจะสั่งให้สืบพยานในข้อที่ไม่เกี่ยวกับประเด็นที่ว่าจำเลยได้กระทำความผิดตามฟ้องหรือไม่ หลังจำเลยได้ แต่ทั้งนี้ต้องกระทำต่อหน้าที่ปรึกษากฎหมายของจำเลยนั้น⁷ เจตนารมณ์ก็เพื่อให้การพิจารณาคดีของศาลดำเนินไปโดยรวดเร็วเพราะการพิจารณาคดีอาญาที่เด็กหรือเยาวชนเป็นจำเลยไม่ได้พิจารณาคดีแต่เพียงว่าเด็กหรือเยาวชนนั้นกระทำความผิดตามฟ้องหรือไม่เท่านั้น แต่มีประเด็นที่จะต้องพิจารณาคดีว่า การที่เด็กหรือเยาวชนกระทำความผิดเป็นเพราะสาเหตุอะไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่ว่า การพิจารณาคดีอาญาต้องทำต่อหน้าจำเลยนั้น หมายความว่าถึงการพิจารณาในประเด็นที่ว่า จำเลยได้กระทำความผิดตามฟ้องหรือไม่เท่านั้น ส่วนประเด็นที่ว่า การที่เด็กหรือเยาวชนกระทำความผิดเป็นเพราะสาเหตุอะไรนั้นไม่เกี่ยวกับประเด็นที่ว่าจำเลยได้กระทำความผิดตามฟ้องหรือไม่ จึงทำให้ศาลเยาวชนและครอบครัวมีอำนาจที่จะสั่งให้สืบพยานในประเด็นเช่นนี้หลังจำเลยได้ในกรณีที่จำเลยไม่สามารถมาฟังการพิจารณาคดีได้ เช่น เจ็บป่วยอย่างมากต้องเข้าไปรับการรักษาในโรงพยาบาลไม่สามารถนำตัวมาศาลได้ ศาลเยาวชนและครอบครัวมีอำนาจสั่งให้สืบพยานหลังจำเลยได้เฉพาะในข้อที่ไม่เกี่ยวกับประเด็นที่ว่าจำเลยได้กระทำความผิดหรือไม่เท่านั้น ซึ่งอาจจะเป็นการสืบพยานที่เกี่ยวกับความประพฤติของจำเลย และสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่เกี่ยวกับจำเลย เป็นต้น แต่ที่ให้สืบพยานต่อหน้าที่ปรึกษากฎหมายของจำเลยนั้น ทั้งนี้ก็เพราะว่าที่ปรึกษากฎหมายมีหน้าที่ต้องระมัดระวังผลประโยชน์ในทางคดีแทนเด็กหรือเยาวชนที่เป็นจำเลย

⁷ โปรดดูพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2534 มาตรา 90

สำหรับในชั้นพิจารณาคดีของศาลยังห้ามมิให้ผู้ใดบันทึกภาพ แพร่ภาพ พิมพ์รูป หรือบันทึกเสียง แพร่เสียง ของเด็กหรือเยาวชนซึ่งต้องหาว่ากระทำความผิด หรือโฆษณาข้อความซึ่งปรากฏในทางพิจารณาคดีที่อาจทำให้บุคคลอื่นรู้จักตัว ชื่อตัว ชื่อสกุลของเด็กหรือเยาวชนนั้น หรือโฆษณาข้อความเปิดเผยประวัติ การกระทำความผิด หรือสถานที่อยู่ สถานที่ทำงาน หรือสถานศึกษาของเด็กหรือเยาวชนนั้นก็เพื่อป้องกันมิให้เด็กหรือเยาวชนถูกดูหมิ่นเกลียดชัง ถูกประจานหรือตั้งข้อรังเกียจจากเพื่อนฝูงหรือคนทั่วไป ซึ่งจะทำให้ยากลำบากแก่เด็กหรือเยาวชนในการหาอาชีพหรือทำมาหากินในอนาคต ถือว่าเป็นมาตรการที่เหมาะสมในอันที่จะส่งเสริมหรือฟื้นฟูร่างกายและจิตใจเด็กหรือเยาวชนที่ต้องหาว่ากระทำความผิดเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพื่อให้เด็กหรือเยาวชนนั้นได้มีโอกาสกลับคืนสู่สังคมในสภาพแวดล้อมที่เป็นคุณแก่สวัสดิภาพและอนาคตของเด็กหรือเยาวชนนั้นด้วย แต่มีข้อยกเว้นไว้ในกรณีที่ต้องกระทำเพื่อประโยชน์ของทางการศึกษาโดยได้รับอนุญาตจากศาล หรือเป็นการกระทำที่จำเป็นเพื่อประโยชน์ของทางราชการ เช่น การโฆษณาข้อความเปิดเผยประวัติการกระทำความผิด หรือสถานที่อยู่ สถานที่ทำงาน หรือสถานศึกษาของเด็กหรือเยาวชนแก่ผู้ช่วยผู้พิพากษาที่มารับการอบรมดูงานที่ศาลเยาวชนและครอบครัว ซึ่งเป็นการกระทำเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาโดยได้รับอนุญาตจากศาลเยาวชนและครอบครัวนั้น หรือในกรณีที่เด็กหรือเยาวชนกระทำความผิดที่ร้ายแรงเป็นภัยต่อสาธารณชนอย่างยิ่งแล้วหลบหนี ทางราชการได้ออกหมายจับและมีความจำเป็นต้องพิมพ์รูปหรือโฆษณาข้อความประกอบกับหมายจับ หรือจำเป็นต้องถ่ายรูปประกอบคำรับสารภาพในชั้นสอบสวนของเด็กหรือเยาวชนซึ่งเป็นผู้ต้องหา แม้การถ่ายรูปถือว่าการบันทึกภาพอย่างหนึ่ง แต่จำเป็นต้องกระทำเพื่อเป็นหลักฐานประกอบสำนวนการสอบสวนอันเป็นการกระทำที่จำเป็นเพื่อประโยชน์ของทางราชการ เช่นนี้เป็นต้น

เมื่อศาลเยาวชนและครอบครัวพิจารณาคดีอาญาเด็กหรือเยาวชนที่กระทำความผิดแล้วหากจะมีคำสั่งหรือจะมีคำพิพากษา ศาลเยาวชนและครอบครัวจะต้องปฏิบัติตามหลักวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

(1) ในการพิจารณาคดีอาญา ศาลต้องคำนึงถึงสวัสดิภาพและอนาคตของเด็กหรือเยาวชน ซึ่งควรจะได้รับการศึกษาและอบรม สั่งสอนและสงเคราะห์ให้กลับตนเป็นพลเมืองที่ดียิ่งกว่าการที่จะมุ่งลงโทษ นอกจากนั้นศาลจะต้องคำนึงถึงบุคลิกลักษณะ สุขภาพและภาวะแห่งจิตของเด็กหรือเยาวชนซึ่งแตกต่างกันเป็นกันไป และต้องลงโทษหรือใช้วิธีการสำหรับเด็กหรือเยาวชนให้เหมาะสมกับเด็กหรือเยาวชน และพฤติการณ์เฉพาะเรื่องแม้ว่าเด็กหรือเยาวชนนั้นจะกระทำความผิดร่วมกันก็ตาม

(2) ศาลเยาวชนและครอบครัวจะพิพากษาลงโทษหรือใช้วิธีการสำหรับเด็กหรือเยาวชนได้ก็ต่อเมื่อได้รับรายงานและความเห็นจากผู้อำนวยการสถานพินิจ และถ้าผู้อำนวยการสถานพินิจขอแถลงการณ์เพิ่มเติมด้วยวาจา หรือเป็นหนังสือ ศาลก็ต้องรับไว้ประกอบการพิจารณาก่อนที่จะพิพากษาหรือมีคำสั่งด้วย

(3) ในกรณีที่ศาลเห็นว่าตามพฤติการณ์แห่งคดี ยังไม่สมควรจะมีคำพิพากษา ศาลจะมีคำสั่งให้ปล่อยตัวชั่วคราว หรือจะส่งตัวไปควบคุมยังสถานพินิจชั่วคราวหรือจะใช้วิธีการสำหรับเด็กหรือเยาวชนไปพลางก่อนก็ได้

(4) ในการประชุมปรึกษาเพื่อมีคำพิพากษาหรือมีคำสั่ง ผู้พิพากษาอาวุโสซึ่งเป็นประธานของที่ประชุมต้องถามความเห็นของผู้พิพากษาสมทบก่อนที่จะถามความเห็นของผู้พิพากษาธรรมดาที่เป็นองค์คณะ

(5) เมื่อศาลเยาวชนและครอบครัวพิจารณาคดีที่เด็กหรือเยาวชนต้องหาว่ากระทำความผิดแล้ว ศาลอาจมีคำพิพากษาหรือมีคำสั่งดังนี้

1. มีคำพิพากษาหรือมีคำสั่งตามประมวลกฎหมายอาญา

สำหรับการรอกการกำหนดโทษและรอกการลงโทษตามประมวลกฎหมายอาญานั้น ศาลเยาวชนและครอบครัวมีอำนาจแตกต่างจากศาลธรรมดา กล่าวคือ ศาลเยาวชนและครอบครัวมีอำนาจพิพากษาให้รอกการกำหนดโทษหรือรอกการลงโทษเด็กหรือเยาวชนตามประมวลกฎหมายอาญาก็ได้ แม้ว่า

(1) เด็กหรือเยาวชนนั้นเคยรับโทษจำคุกหรือโทษอย่างอื่นตามคำพิพากษามาก่อน

(2) โทษจะลงแก่เด็กหรือเยาวชนเป็นโทษอย่างอื่นนอกจากโทษจำคุก

(3) ศาลจะกำหนดโทษจำคุกเกินกว่าสองปี

2. ในกรณีที่ศาลเยาวชนและครอบครัวพิจารณาแล้วเห็นว่าเด็กหรือเยาวชนที่ต้องหาว่ากระทำความผิดอาญานั้นกระทำความผิดจริงและโทษตามความผิดนั้นเป็นโทษจำคุกหรือวิธีการเพื่อความปลอดภัยตามประมวลกฎหมายอาญา ศาลเยาวชนและครอบครัวจะเปลี่ยนไปใช้วิธีการสำหรับเด็กหรือเยาวชนก็ได้ ดังต่อไปนี้⁸

⁸ โปรดดูพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2534 มาตรา 104(3)

(1) เปลี่ยนโทษจำคุกหรือวิธีการเพื่อความปลอดภัยตามประมวลกฎหมายอาญาเป็นกักและอบรม ซึ่งจะต้องกักและอบรมในสถานกักและอบรมของสถานพินิจตามเวลาที่ศาลกำหนด แต่ต้องไม่เกินกว่าเด็กหรือเยาวชนนั้นมีอายุครบ 24 ปีบริบูรณ์

(2) เปลี่ยนโทษจำคุกเป็นส่งตัวไปควบคุมเพื่อฝึกและอบรมยังสถานพินิจ สถานศึกษา หรือสถานฝึกและอบรม หรือสถานแนะนำทางจิตตามเวลาที่ศาลกำหนดแต่ต้องไม่เกินกว่าเด็กหรือเยาวชนนั้นมีอายุครบ 24 ปีบริบูรณ์

(3) เปลี่ยนโทษปรับเป็นการคุมประพฤติ

ในกรณีที่ศาลเห็นว่าการจะกักตัว หรือควบคุมตัวเด็กหรือเยาวชนตามข้อ(1) หรือ ข้อ(2) ต่อไปหลังจากที่เด็กหรือเยาวชนนั้นมีอายุครบ 24 ปีบริบูรณ์แล้ว ศาลก็มีอำนาจระบุในคำพิพากษาให้ส่งตัวไปจำคุกในเรือนจำตามเวลาที่ศาลกำหนด

3. ในกรณีที่ศาลพิพากษาว่าเด็กหรือเยาวชน ซึ่งเป็นจำเลยไม่มีความผิดและปล่อยตัวเด็กหรือเยาวชนไป ถ้าศาลเห็นว่ามีความผิดอันควรจะกำหนดเงื่อนไขเกี่ยวกับความประพฤติของเด็กหรือเยาวชนนั้นด้วย ก็ให้ศาลมีอำนาจกำหนดเงื่อนไขเพื่อคุมประพฤติข้อเดียวหรือหลายข้อไว้ในคำพิพากษา⁹

4. การเปลี่ยนแปลงคำพิพากษาหรือคำสั่งเกี่ยวกับการลงโทษหรือวิธีการสำหรับเด็กหรือเยาวชนเป็นอำนาจหน้าที่อีกประการหนึ่งของศาลเยาวชนและครอบครัวซึ่งศาลธรรมดาไม่มี กล่าวคือ เมื่อศาลเยาวชนและครอบครัวได้มีคำพิพากษาหรือคำสั่งให้ลงโทษหรือใช้วิธีการสำหรับเด็กหรือเยาวชนไปแล้ว ต่อมาปรากฏแก่ศาลเองหรือจากรายงานของผู้ที่เกี่ยวข้องว่าข้อเท็จจริงหรือพฤติการณ์เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ถ้าศาลเยาวชนและครอบครัวในท้องที่เด็กหรือเยาวชนนั้นกำลังรับโทษ หรือถูกควบคุมตัวอยู่เห็นสมควรก็มีอำนาจแก้ไขเปลี่ยนแปลงคำพิพากษาหรือคำสั่งเกี่ยวกับการลงโทษหรือใช้วิธีการสำหรับเด็กหรือเยาวชนได้¹⁰

⁹ โปรดดูพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2534 มาตรา 100

¹⁰ โปรดดูพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2534 มาตรา 99

ในการพิจารณาคดีอาญาเด็กหรือเยาวชนที่กระทำความผิดจะต้องประกอบด้วยผู้พิพากษาไม่น้อยกว่า 2 คน และผู้พิพากษาสมทบอีก 2 คน ซึ่งอย่างน้อยต้องเป็นสตรีหนึ่งคน จึงจะเป็นองค์คณะพิจารณาคดี¹¹ ส่วนการพิพากษาให้เป็นไปตามเสียงข้างมาก

2.2 การพิจารณาคดีเชิงสมานฉันท์

เมื่อศาลได้มีคำสั่งรับฟ้องคดีที่เด็กหรือเยาวชนที่กระทำความผิดไว้พิจารณาที่ศาลเยาวชนและครอบครัวแล้ว หากศาลเยาวชนและครอบครัวพิจารณาแล้วเห็นว่าเด็กหรือเยาวชนที่กระทำความผิดสามารถกลับตนเป็นคนดีได้ไม่ว่าความผิดนั้นมีอัตราโทษเท่าใด ศาลเยาวชนและครอบครัวอาจนำกระบวนการพิจารณาคดีเชิงสมานฉันท์มาใช้ประกอบแก่การพิจารณา เพื่อให้เกิดความสมานฉันท์ระหว่างเด็กหรือเยาวชนที่เป็นจำเลย กับผู้เสียหาย รวมทั้งครอบครัวของทั้งสองฝ่าย ซึ่งทุกฝ่ายไม่ว่าศาลเยาวชนและครอบครัว จำเลย ผู้เสียหาย รวมทั้งครอบครัวของทั้งสองฝ่าย ร่วมกันหาวิธีการที่เหมาะสมที่จะใช้เพื่อแก้ไขเด็กหรือเยาวชนให้กลับตนเป็นคนดี ตลอดจนหาวิธีป้องกันมิให้เด็กหรือเยาวชนนั้นกลับมากระทำความผิดซ้ำอีก ซึ่งการกระทำเช่นนี้ศาลเยาวชนและครอบครัวสามารถกระทำการพิจารณาคดีอาญาเด็กหรือเยาวชนที่เป็นจำเลย โดยไม่ต้องยึดหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาโดยเคร่งครัด โดยศาลเยาวชนและครอบครัวสามารถใช้วิธีการเปิดโอกาสให้แก่เด็กหรือเยาวชนที่เป็นจำเลย รวมทั้งบิดามารดา ผู้ปกครอง หรือบุคคลที่เด็กหรือเยาวชนนั้นอาศัยอยู่ด้วย หรือบุคคลที่ให้การศึกษา ให้การทำงานหรือมีความเกี่ยวข้องด้วย แลกข้อเท็จจริง ความรู้สึกและความคิดเห็น บรรยายความรู้สึก แม้จะไม่เกี่ยวกับคดี หากศาลเยาวชนและครอบครัวเห็นว่าตามพฤติการณ์แห่งคดีเด็กหรือเยาวชนที่กระทำความผิดยังไม่สมควรจะมีคำพิพากษา ศาลจะมีคำสั่งให้ปล่อยตัวเด็กและเยาวชนที่เป็นจำเลยชั่วคราวหรือจะส่งตัวไปควบคุมไว้สถานพินิจชั่วคราว หรือจะใช้วิธีการสำหรับเด็กและเยาวชนไปพลางก่อนก็ได้ การที่ศาลเยาวชนและครอบครัวยังไม่พิพากษาให้เด็ดขาดไปเช่นนี้ เป็นประโยชน์ให้ศาลได้มีโอกาสทราบบุคลิกลักษณะสาเหตุของการกระทำความผิดของเด็กได้ดีขึ้น ตลอดจนการรับทราบพฤติการณ์เด็กหรือเยาวชนในระหว่างที่มีการใช้วิธีการสำหรับเด็กและเยาวชนแบบใดแบบหนึ่งหรือหลายแบบไปพลางก่อนเป็นระยะเวลาหนึ่งว่าได้ผลหรือไม่อย่างไร เมื่อทราบแน่ชัดแล้ว ศาลจึงจะ

¹¹

วรวิทย์ ฤทธิพิศ, หลักกฎหมายการดำเนินคดีในศาลเยาวชนและครอบครัว, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2548) น.118.

ใช้ดุลพินิจในการพิพากษาคดีโดยคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดในการที่จะแก้ไขบำบัดและฟื้นฟูเด็กหรือเยาวชนที่เป็นจำเลยให้กลับตนเป็นคนดีมีโอกาสกลับคืนสู่สังคมได้เหมาะสมและถูกต้องยิ่งขึ้น¹²

การพิจารณาคดีเชิงสมานฉันท์ในชั้นศาล ถือว่าเป็นทางเลือกหนึ่งของศาลที่ลดความตึงเครียดในการดำเนินคดีระหว่างเด็กหรือเยาวชนที่เป็นจำเลย กับผู้เสียหาย ให้เกิดความรู้สึกเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกันมากกว่าจะมุ่งแก้แค้นโดยใช้วิธีการลงโทษเป็นเครื่องมือในการตัดสิน โดยศาลต้องการให้สังคมมีส่วนร่วมในการแก้ไขบำบัดและฟื้นฟูเด็กหรือเยาวชนที่กระทำความผิดให้กลับตนเป็นคนดี ซึ่งเป็นทางเลือกหนึ่งที่น่าจะนำมาใช้เพื่อประกอบการพิจารณาคดีในชั้นศาลของประเทศไทย

3.องค์กรสนับสนุน

หน่วยงานที่ทำหน้าที่ในการช่วยเหลือศาลเยาวชนและครอบครัวในการพิจารณาคดีมี 2 หน่วยงาน คือ สถานพินิจ และ สำนักงานคุมประพฤติ ซึ่งทั้ง 2 หน่วยงานนี้มีประจำอยู่แต่ละจังหวัด ซึ่งอยู่ในเขตอำนาจศาลแต่ละจังหวัด โดยมีรายละเอียดในการทำหน้าที่ช่วยเหลือศาลดังนี้

3.1 สถานพินิจ

สถานพินิจ หมายถึง สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนกลาง สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัด และสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนแผนกคดีเยาวชนและครอบครัวในศาลจังหวัด¹³ โดยเป็นหน่วยงานที่สังกัดอยู่ในกระทรวงยุติธรรม และมีผู้อำนวยการสถานพินิจแต่ละจังหวัดเป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการและลูกจ้างในสถานพินิจแต่ละจังหวัด สถานพินิจถือว่าเป็นหน่วยงานที่สำคัญของกระทรวงยุติธรรม ซึ่งมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตาม

¹² พัลลภ พิสิษฐสังขการ, คำอธิบายพร้อมรวมคำพิพากษาศาลฎีกาเกี่ยวกับพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534, แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2543 เรียงมาตรา พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด พิมพ์อักษร, 2546) น.233.

¹³ โปรดดูพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2534 มาตรา 4 วรรคเจ็ด

กฎหมายและตามคำสั่งศาลเยาวชนและครอบครัว ซึ่งจะทำให้การจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวบรรลุจุดประสงค์ที่มุ่งหมาย ดังนั้นสถานพินิจจึงมีอำนาจและหน้าที่ดังนี้

(1) สืบเสาะข้อเท็จจริง สถานพินิจจะต้องสืบเสาะข้อเท็จจริงต่างๆเกี่ยวกับเด็กหรือเยาวชน บิดามารดา ผู้ปกครองและบุคคลที่เด็กหรือเยาวชนนั้นอาศัยอยู่ให้ได้รายละเอียดมากที่สุด โดยถือ อายุ ประวัติ ความประพฤติ และสิ่งแวดล้อมทั้งปวงที่เกี่ยวกับเด็กหรือเยาวชนที่ถูกฟ้องว่ากระทำความผิดนำมาเป็นหลักเกณฑ์ที่จะต้องพิจารณาคดี

(2) สอดส่องความประพฤติของเด็กและเยาวชนที่ถูกฟ้องว่ากระทำความผิดโดยให้เป็นหน้าที่ของพ่อบ้าน ครูและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายของสถานพินิจในการสังเกตและสอดส่องความประพฤติ นิัยท่าทีของเด็กและเยาวชนที่ถูกฟ้องว่ากระทำความผิดอย่างใกล้ชิดทุกวัน โดยจัดให้เด็กและเยาวชนเหล่านี้ได้ศึกษาเล่าเรียนและให้ทำงานที่เหมาะสมกับความรู้ความสามารถทุกวันพร้อมทั้งคอยตรวจหรือจดแจ้งข้อผิดระเบียบวินัยของเด็กและเยาวชนแต่ละคนไว้ทุกขณะ และเมื่อสิ้นวันหนึ่งๆ พ่อบ้านจะเรียกตรวจบัตรประจำตัวเด็กและเยาวชนทุกคน เพื่อบันทึกผลการประพฤติปฏิบัติของเด็กและเยาวชนแต่ละคนเป็นรายวันไว้เป็นหลักฐาน เมื่อครบ 10 วัน ก็จะทำรายงานให้หัวหน้าสถานฝึกและอบรมรับทราบ เมื่อได้รับรายงานแล้ว หัวหน้าสถานฝึกและอบรมจะเรียกเด็กและเยาวชนเป็นรายบุคคลมาสัมภาษณ์เพื่อพิจารณาประกอบรายงานดังกล่าวในการประมวลข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสาเหตุแห่งการกระทำความผิด รวมทั้งเสนอแนวทางและวิธีการแก้ไข เด็กและเยาวชนแต่ละรายให้กลับตนเป็นพลเมืองที่ดีไว้ด้วย แล้วจัดทำเป็นรายงานตามแบบที่กำหนดไว้และตามคำสั่งศาล

(3) ควบคุมเด็กหรือเยาวชน ในกรณีที่เด็กหรือเยาวชนไม่ได้รับอนุญาตให้ปล่อยตัวไปชั่วคราวในระหว่างสอบสวน หรือในระหว่างพิจารณาคดีหรือตามคำพิพากษาหรือตามคำสั่งศาล โดยสถานพินิจจะส่งตัวเด็กหรือเยาวชนไปควบคุมไว้ในสถานฝึกและอบรมชายหรือหญิงแยกกันเป็นสัดส่วน ส่วนเด็กหรือเยาวชนที่ได้รับอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราว สถานพินิจก็จะปล่อยตัวไป หัวหน้าสถานฝึกและอบรมหรือครูเวรหรือเจ้าหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจะให้คำแนะนำชี้แจงระเบียบวินัยให้เด็กหรือเยาวชนที่รับตัวใหม่ตามประเภทและลักษณะคดีที่ต้องหา เพื่อส่งเข้าประจำนอนตามความเหมาะสมโดยพิจารณาจากอายุและรูปร่างของเด็กหรือเยาวชนประกอบด้วย

(4) การสงเคราะห์และบำบัดแก้ไข เด็กและเยาวชนในระหว่างที่ถูกควบคุมหรือภายหลังปล่อย เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่ที่ถูกส่งเข้ามารับการฝึกและอบรมต่างก็มาจากสภาพการศึกษา ครอบครัว และความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน ขาดระเบียบวินัย สถานฝึกและอบรมของ

สถานพินิจจึงต้องให้การสงเคราะห์และบำบัดแก้ไขเด็กและเยาวชนเหล่านี้โดยใช้วิธีการที่แตกต่างกันเป็นรายบุคคลไป เพื่อให้กลับตนเป็นพลเมืองที่ดีของสังคมต่อไป โดยเริ่มจากการฝึกให้เป็นคนมีระเบียบวินัยไปจนถึงการฝึกให้เคารพกฎหมายและกฎเกณฑ์ของสังคม เช่น ฝึกให้มีระเบียบในการใช้ห้องน้ำ ห้องส้วม โรงครัว การเชียวรีไฟฟ้า การต้อนรับแขก การแสดงความเคารพ การรักษาความสะอาดอาคาร รวมทั้งที่อยู่หลับนอน และให้รู้จักเคารพบิดามารดา ครูบาอาจารย์ และผู้มีอุปการะคุณตลอดจนเคารพกฎหมายและกฎเกณฑ์ของสังคม

(5) การจัดให้มีการตรวจรักษาและพยาบาล เด็กหรือเยาวชนในระหว่างการสอบสวนหรือพิจารณาคดี หรือในระหว่างการควบคุมตัวในสถานพินิจเป็นหน้าที่อีกอย่างหนึ่งของสถานพินิจ ซึ่งจะต้องจัดส่งเด็กหรือเยาวชนที่สถานพินิจรับตัวไว้ไปให้แพทย์ทำการตรวจสุขภาพทางร่างกาย และถ้าจำเป็นหรือเห็นสมควรก็จะให้จิตแพทย์ตรวจจิตใจด้วย นอกจากนี้ในกรณีที่ศาลหรือสถานพินิจไม่ได้ปล่อยตัวเด็กหรือเยาวชนไปชั่วคราว หรือไม่ได้มอบตัวเด็กหรือเยาวชนไว้กับบุคคลหรือองค์กรที่เห็นสมควร ถ้าปรากฏว่าเด็กหรือเยาวชนเจ็บป่วย ซึ่งควรได้รับการรักษาพยาบาลก่อนดำเนินการต่อไป ผู้อำนวยการสถานพินิจมีอำนาจสั่งให้เด็กหรือเยาวชนได้รับการรักษาพยาบาลในสถานพินิจหรือสถานพยาบาลอื่นตามที่เห็นสมควร ในกรณีเช่นนี้จะต้องแจ้งไปยังพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการที่เกี่ยวข้องและศาลเพื่อให้ทราบด้วย ในกรณีที่เด็กหรือเยาวชนที่ถูกฟ้องเป็นคดีเกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษหรือมีลักษณะเป็นที่น่าสงสัยว่าจะเสพยาเสพติดให้โทษ สำหรับสถานพินิจในส่วนภูมิภาคจะจัดส่งเด็กหรือเยาวชนนั้นไปตรวจหาสารเสพติดให้โทษที่โรงพยาบาล ส่วนสถานพินิจในส่วนกลางซึ่งตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานครจะจัดส่งเด็กหรือเยาวชนนั้นไปตรวจหาสารเสพติดให้โทษที่กองแพทย์ของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนกลาง ทั้งนี้เพื่อให้แน่ใจว่าเด็กและเยาวชนเหล่านั้นได้เสพยาเสพติดหรือไม่ หากผลการตรวจปรากฏว่าเด็กหรือเยาวชนนั้นเสพยาเสพติดให้โทษก็จะให้แพทย์ทำการตรวจรักษาต่อไปจนกว่าจะแน่ใจว่าเด็กหรือเยาวชนนั้นหายขาดจากการติดยาเสพติดให้โทษ

(6) การจัดการศึกษาฝึกและอบรม ดูแลและอบรมสั่งสอนเด็กและเยาวชนซึ่งอยู่ในความควบคุมจะเริ่มกระทำเมื่อเด็กและเยาวชนที่เข้ามารับการฝึกและอบรมได้รับการส่งเสริมสุขภาพอนามัย จนพร้อมที่จะเข้ารับการศึกษาวินัยและวิชาชีพต่อไปได้แล้ว การเรียนวินัยวินัยเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งเพราะเด็กหรือเยาวชน ส่วนใหญ่ที่เข้ารับการฝึกและอบรมจะมีพื้นฐานความรู้ในวินัยวินัยต่ำไม่จบการศึกษาภาคบังคับเป็นส่วนมากเพราะเด็กและเยาวชนเหล่านั้นขาดโอกาสทางการศึกษา เช่น ยากจนต้องช่วยผู้ปกครองทำงาน หรืออ่อนด้วยทางสติปัญญา ดังนั้นสถานพินิจจึงให้เด็กและเยาวชนเหล่านี้ได้เรียนวินัยวินัยอย่างน้อยก็ให้จบการศึกษาภาคบังคับ และใน

ขณะเดียวกันเจ้าหน้าที่ของสถานพินิจซึ่งได้แก่ พ่อบ้าน และครู ก็จะร่วมมือกันพิจารณาคดีเด็ก และเยาวชนเป็นรายบุคคลว่าแต่ละคนมีความสามารถพื้นฐานมาอย่างไร มีความสนใจในวิชาชีพอะไรบ้าง หลังจากนั้นจะบรรจุเข้าเรียนวิชาชีพที่เห็นว่ามีประโยชน์มากที่สุดต่อเด็กหรือเยาวชนนั้น ในขณะที่สถานฝึกและอบรมของสถานพินิจได้เปิดการฝึกและอบรมวิชาชีพแก่เด็กและเยาวชนหลายแขนงวิชาชีพ เช่น ช่างเชื่อมโลหะ ช่างไม้และก่อสร้าง ช่างตัดผม ช่างตัดเย็บเสื้อผ้า ช่างไฟฟ้า ช่างปูน ช่างยนต์ ช่างเสริมสวย ช่างศิลปหัตถกรรม การช่างสตรี ดนตรีสากล ดนตรีไทย และเกษตรกรรม เป็นต้น นอกจากนี้เด็กและเยาวชนจะได้รับการพัฒนาจิตใจและนิสัยให้อยู่ในกรอบของกฎหมายและกฎเกณฑ์ของสังคมและได้รับการอภินิหารปกครองดูแลให้เป็นคนดีมีระเบียบวินัย

นอกจากนี้ทางสถานพินิจยังให้บุคคลภายนอกที่มีจิตใจเมตตากรุณาอาสาสมัครเข้ามาเป็นกรรมการสงเคราะห์เด็กและเยาวชนสำหรับสถานพินิจแต่ละแห่งได้โดยไม่จำกัดจำนวนและความรู้เพราะกิจการสงเคราะห์เด็กและเยาวชนเป็นกิจการกุศลอย่างหนึ่ง โดยให้อยู่ในดุลพินิจของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมที่จะพิจารณาแต่งตั้งผู้ที่อาสาสมัครเข้ามาเช่นนั้นเป็นกรรมการสงเคราะห์เด็กและเยาวชน สำหรับสถานพินิจแต่ละแห่งหรือไม่ก็ได้ หากได้รับการแต่งตั้งแล้วย่อมมีหน้าที่ให้คำปรึกษา และช่วยเหลือสถานพินิจไม่เพียงแต่ในด้านกำลังคิดในการช่วยให้เด็กและเยาวชนกลับตัวสู่การประพฤติตนที่ดีถูกต้องตามทำนองคลองธรรมเท่านั้น แต่ยังมีหน้าที่ช่วยเหลือในด้านกำลังเงินและกำลังกายในการฝึกและอบรมแก้ไขเด็กและเยาวชนผู้หลงผิด เพื่อให้มีวิชาชีพพอที่จะนำไปใช้ประกอบอาชีพได้ และให้ได้รับการอบรมจิตใจอย่างเพียงพอ เช่น บริจาคเครื่องมือฝึกงานอาชีพ เครื่องกีฬา และหนังสือสารคดีกับหนังสือสอนธรรมะต่างๆ เป็นต้น โดยปกติแล้วผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นกรรมการสงเคราะห์เด็กและเยาวชนสำหรับสถานพินิจแต่ละแห่งนั้นประกอบด้วยบุคคลภายนอกร่วมกับผู้พิพากษาสมทบประจำศาลซึ่งสถานพินิจนั้นสังกัดอยู่¹⁴

พนักงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำหน้าที่ช่วยเหลือผู้อำนวยการสถานพินิจที่ประจำอยู่ในสถานพินิจแต่ละแห่ง เช่น แพทย์ นักจิตวิทยา พนักงานสังคมสงเคราะห์ ครู และพนักงานอื่นๆ เหล่านี้เป็นต้น โดยพนักงานเหล่านี้มีอำนาจหน้าที่ดังนี้

(1) แพทย์ มีหน้าที่ตรวจรักษาพยาบาลเด็กหรือเยาวชนในระหว่างการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีหรือในระหว่างควบคุมตัวในสถานพินิจ ทั้งนี้ไม่ว่าโรคภัยไข้เจ็บนั้นจะเป็นสาเหตุแห่งการกระทำความผิดหรือไม่ ยิ่งโรคภัยไข้เจ็บนั้นจะเป็นสาเหตุแห่งการกระทำความผิดโดยตรง การรักษาโรคภัยไข้เจ็บย่อมจะเป็นการป้องกันเด็กหรือเยาวชนมิให้กระทำความผิดในอนาคตได้ และ

¹⁴ อ่างแล้ว เจริญธรรมที่ 10, น.139.

แม้ว่าการกระทำความผิดบางรายอาจจะเกิดจากสาเหตุหลายอย่างผสมกัน ซึ่งรวมทั้งการมีโรคภัยไข้เจ็บด้วยก็ตาม การรักษาโรคภัยไข้เจ็บให้แก่เด็กหรือเยาวชนก็อาจทำให้การที่เด็กหรือเยาวชนจะกระทำความผิดอีกในอนาคตน้อยลงก็ได้ นอกจากนี้ยังเป็นการสงเคราะห์เด็กหรือเยาวชนส่วนหนึ่งของประเทศให้มีสุขภาพที่สมบูรณ์

(2) นักจิตวิทยา (Psychologist) มีหน้าที่สืบเสาะข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับจิตใจของเด็กหรือเยาวชน เพื่อจะทราบว่าเด็กหรือเยาวชนนั้นมีสติปัญญาเพียงใด มีจิตไร้สำนึกซ่อนเร้นอยู่อย่างไร

หรือมีบุคลิกลักษณะอย่างไร ควรจะปฏิบัติต่อเด็กหรือเยาวชนในระหว่างควบคุมในสถานพินิจอย่างไร และเป็นหน้าที่ของผู้อำนวยการสถานพินิจที่จะรายงานต่อศาลเยาวชนและครอบครัวถึงผลแห่งการตรวจในทางจิตวิทยาด้วย เมื่อพบสาเหตุแห่งการกระทำความผิดในทางจิตวิทยาแล้ว นักจิตวิทยาจะต้องหาทางรักษาในทางจิตวิทยาด้วย

(3) พนักงานสังคมสงเคราะห์ (Social Worker) เป็นผู้ที่มีความรู้ในเรื่องของสาเหตุการกระทำความผิดของเด็กหรือเยาวชนเป็นอย่างดี มิฉะนั้นแล้วย่อมไม่สามารถทราบได้ว่าเด็กหรือเยาวชนเหล่านั้นกระทำความผิดเพราะสาเหตุอะไร ซึ่งจะเป็นเหตุให้การปฏิบัติหน้าที่ดำเนินไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กหรือเยาวชนบางคนกระทำความผิดโดยมีสาเหตุแห่งการกระทำความผิดหลายสาเหตุ ซึ่งพนักงานสังคมสงเคราะห์จะต้องทำรายงานว่าสาเหตุใดเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เด็กหรือเยาวชนกระทำความผิด สาเหตุใดเป็นสาเหตุข้างเคียงที่เป็นสาเหตุสนับสนุนให้เด็กหรือเยาวชนมีแนวโน้มเอียงไปในทางกระทำความผิดยิ่งขึ้น

(4) ครู ในสถานพินิจมีครู 2 ประเภท คือ ครูสอนวิชาสามัญ และครูสอนวิชาชีพ เพราะจะต้องดำเนินการฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนที่เข้ามาสู่สถานพินิจทั้งวิชาสามัญและวิชาชีพ เพื่อให้มีความรู้และเกิดทักษะ ความชำนาญ สามารถนำเอาประสบการณ์ที่ได้รับในระหว่างฝึกและอบรมไปเป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพ เพื่อให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวขึ้น โดยในขั้นแรกจะตรวจสอบประวัติของเด็กหรือเยาวชนในด้านความรู้ในวิชาสามัญหรือวิชาชีพแขนงใดเพียงใดหรือไม่ เพื่อจะได้จัดให้เด็กหรือเยาวชนนั้นเข้าชั้นเรียนได้อย่างถูกต้อง เพราะถือเป็นหลักการว่าเด็กหรือเยาวชนทุกคนอย่างน้อยในด้านวิชาสามัญต้องได้รับการสอนให้อ่านออกเขียนได้ก่อนออกไปสู่สังคมภายนอก หลักสูตรที่สถานพินิจใช้สอนเด็กและเยาวชนในวิชาสามัญเป็นหลักสูตรของกรมการศึกษานอกโรงเรียนซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมต้น และระดับมัธยมปลาย ส่วนการสอนในวิชาชีพแขนงต่างๆ นั้นสถานพินิจจำเป็นต้องดำเนินการสอนและฝึกและอบรมให้สอดคล้องกับความต้องการของ

ตลาดแรงงานให้มากที่สุด เพื่อให้เด็กและเยาวชนที่ได้รับการสอนและฝึกและอบรมนั้นมีทักษะพอที่จะนำประสบการณ์ไปใช้ในการประกอบอาชีพได้อย่างจริงจัง

(5) พนักงานอื่นๆ สถานพินิจจำเป็นต้องมีพนักงานอื่นๆ เพื่อช่วยเหลือกิจการของสถานพินิจ เช่น นางพยาบาล พ่อครัว เป็นต้น

3.2 สำนักงานคุมประพฤติ

สำนักงานคุมประพฤติเป็นหน่วยงานที่สังกัดอยู่ในกระทรวงยุติธรรม โดยมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้บังคับบัญชา และมีอธิบดีกรมคุมประพฤติเป็นผู้บังคับบัญชาดูแลหน่วยงานในกรมคุมประพฤติ สำนักงานคุมประพฤตินั้นจะมีประจำอยู่แต่ละจังหวัด ซึ่งจะมีเจ้าหน้าที่ของสำนักงานคุมประพฤติจะประจำอยู่สำนักงานคุมประพฤติแต่ละจังหวัด เรียกว่า พนักงานคุมประพฤติ ทำหน้าที่ช่วยเหลือเด็กหรือเยาวชนให้สามารถปฏิบัติตามเงื่อนไขของศาลเยาวชนและครอบครัวจนบรรลุผลสำเร็จ

งานคุมประพฤติจะเริ่มเมื่อศาลได้พิจารณาคดีเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดแล้ว ศาลได้มีคำสั่งให้ทำการคุมประพฤติเด็กหรือเยาวชนนั้น ขั้นตอนแรกเมื่อผู้ถูกคุมประพฤติและบิดามารดาหรือผู้ปกครองมาพบพนักงานคุมประพฤติ พนักงานคุมประพฤติจะแจ้งให้ผู้ถูกคุมประพฤติรับทราบอีกครั้งหนึ่งและกำชับให้ปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด พร้อมทั้งจัดแจ้งคำสั่งศาลและกำหนดวันให้มารายงานตัว พร้อมทั้งตักเตือนให้ผู้ถูกคุมประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดีของสังคม ตลอดจนให้คำแนะนำแก่บิดามารดาในการปกครองดูแลเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดตามสมควร ผู้ถูกคุมประพฤติจะต้องมารายงานตัวต่อพนักงานคุมประพฤติตามระยะเวลาที่ศาลกำหนด หากผู้ถูกคุมประพฤติขาดการรายงานตัว พนักงานคุมประพฤติจะต้องติดตามให้ทราบสาเหตุหรือมีหนังสือเตือนผู้ถูกคุมประพฤติและผู้ปกครอง หากพนักงานคุมประพฤติตรวจพบว่าผู้ถูกคุมประพฤติประพฤติตนฝ่าฝืนในทางที่เสียหายอย่างมาก ว่ากล่าวตักเตือนแล้วไม่ได้ผล พนักงานคุมประพฤติก็จะรายงานศาลขอให้เพิกถอนการคุมประพฤติและเปลี่ยนแปลงคำสั่งศาลให้ลงโทษในสถานหนักขึ้น ถ้าพบว่าผู้ถูกคุมประพฤติจิตใจหลบหนีไม่มารายงานตัวต่อพนักงานคุมประพฤติ พนักงานคุมประพฤติจะดำเนินการร้องขอให้ศาลออกหมายจับ เมื่อจับมาตัวมาได้ก็จะรายงานศาลให้ศาลทราบเพื่อพิจารณาเปลี่ยนแปลงคำสั่งดังกล่าวต่อไป สำหรับเด็กและเยาวชนที่ประพฤติตนเป็นคนดีปฏิบัติตามเงื่อนไขตามที่ศาลมีคำสั่งในระหว่างที่คุมประพฤติ พนักงานคุมประพฤติจะดำเนินการรายงานผลการคุมประพฤติให้ศาลทราบและร้องขอให้ศาลปล่อยให้ผู้ถูกคุม

ประพฤติดังกล่าวเป็นการคุ้มครองประพฤติดังกล่าวก็เพื่อต้องการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดให้กลับตนเป็นคนดี

การคุ้มครองประพฤติดังกล่าวได้รับการพิจารณาว่าเป็นแบบหรือแนวทางซึ่งเป็นทางเลือกอื่นที่มีใช้สถานฝึกและอบรมทั้งนี้สืบเนื่องมาจาก

(1) ยินยอมให้เด็กหรือเยาวชนผู้กระทำความผิดยังคงมีอิสรภาพ แต่อยู่ภายใต้ข้อกำหนดบางอย่างเพื่อปกป้องมิให้กระทำการอันเป็นการฝ่าฝืนกฎหมาย

(2) สนับสนุน การฟื้นฟูสภาพจิตใจ (Rehabilitation) ของเด็กหรือเยาวชนผู้กระทำความผิดให้เขาสามารถดำรงชีวิตอันเป็นปกติอยู่ในชุมชนได้ต่อไป โดยการอาศัยอยู่ในบ้าน ไปโรงเรียนและเข้าร่วมในกิจกรรมของชุมชน

(3) เลิกใช้วิธีการควบคุมตัวไว้ในสถานฝึกและอบรมอันมีผลกระทบในเชิงลบ (Negative Impact)

หน้าที่พื้นฐานของพนักงานคุมประพฤติได้แก่ การส่งต่อ (Intake) การสืบเสาะข้อเท็จจริง (Investigation) และการกำกับดูแล หรือการสอดส่อง (Supervision) โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1) การส่งต่อ (Intake) พนักงานคุมประพฤติดำเนินการเบื้องต้นในอันที่จะกลั่นกรองคดีเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนกระทำความผิดด้วยความระมัดระวัง เพื่อเสนอต่อพนักงานอัยการเพื่อพิจารณาสั่งไม่ฟ้อง¹⁵ ในกระบวนการส่งต่อนั้นพนักงานคุมประพฤติดำเนินการที่สืบข้อเท็จจริงเบื้องต้นซึ่งรวมทั้งการสัมภาษณ์ และให้คำแนะนำเกี่ยวกับสิทธิทางกฎหมายของเด็กและเยาวชน ถ้าผู้ปกครองพร้อมที่จะติดต่อหาผู้ช่วยเหลือทางกฎหมาย ทางหน่วยงานคุมประพฤติดำเนินการต้องพบปะผู้ปกครองเพื่อพูดคุยกับผู้ปกครองถึงสถานภาพของเด็กและเยาวชน รวมทั้งให้คำแนะนำเกี่ยวกับสิทธิทางกฎหมายของเด็กและเยาวชน พนักงานคุมประพฤติดำเนินการต้องติดต่อกับบุคคล พยานที่รู้เห็นเกี่ยวกับการกระทำความผิด เจ้าหน้าที่ตำรวจผู้จับกุม เพื่อนของเด็กหรือเยาวชนนั้น รวมทั้งเพื่อนบ้าน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมที่สุด พนักงานคุมประพฤติดำเนินการต้องติดต่อกับโรงเรียน และหน่วยงานอื่นซึ่งทำงานเกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน

(2) การสืบเสาะข้อเท็จจริง (Investigation) พนักงานคุมประพฤติดำเนินการที่สืบเสาะและพินิจเรื่อง อายุ ประวัติ ความประพฤติ สถิติปัญหา การศึกษาอบรม สุขภาพ ภาวะแห่งจิต นิสัย

¹⁵ โปรดดูพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2534 มาตรา 63

อาชีพ และฐานะของเด็กหรือเยาวชนซึ่งต้องหาว่ากระทำความผิด และของบิดามารดา ผู้ปกครอง หรือบุคคลซึ่งเด็กหรือเยาวชนอาศัยอยู่ ตลอดจนสิ่งแวดล้อมทั้งปวงเกี่ยวกับเด็กหรือเยาวชนนั้น รวมทั้งสาเหตุแห่งการกระทำความผิด เพื่อรายงานต่อศาล ซึ่งเรียกว่าเป็นการศึกษาทางสังคม (Social Study) ที่เกี่ยวข้องกับเด็กหรือเยาวชน ซึ่งจะต้องสมบูรณ์ก่อนที่ศาลจะพิจารณาคดี รายงานสืบเสาะข้อเท็จจริงควรมีการวินิจฉัยสภาพจิตและร่างกายเบื้องต้น (Diagnosis) และ แผนการบำบัดแก้ไขเด็กหรือเยาวชน ส่วนสำคัญของแผนบำบัดแก้ไขเด็กหรือเยาวชนก็คือ ความเห็นของพนักงานคุมประพฤติในแง่ของการปฏิบัติที่เป็นไปได้ ในรายงานดังกล่าวพนักงาน คุมประพฤติจะต้องกำหนดว่าสมควรหรือไม่ที่จะคงให้เยาวชนอยู่ในชุมชนต่อไปถ้าคำตอบของศาล ว่าเป็นการสมควร วิธีคุมประพฤติก็น่าจะถูกกำหนดขึ้นโดยศาล

(3) การกำกับดูแลหรือสอดส่อง (Supervision) กรณีที่เด็กหรือเยาวชนอยู่ภายใต้ วิธีการคุมประพฤติ พนักงานคุมประพฤติจะต้องกำหนดการกำกับดูแลที่ดีที่สุด ซึ่งรวมทั้งการ ระวังระวัง การให้บริการ การให้คำแนะนำปรึกษา หรือการขึ้นนำการระวังระวังเกี่ยวกับการเป็น ตัวกลางที่ให้การดูแลเด็กหรือเยาวชนให้สามารถปรับตัวได้ในชุมชน ให้สามารถกลับคืนสู่ระบบ โรงเรียนหรือสามารถทำงานให้สังคมได้และให้เป็นที่ยอมรับของบิดามารดาผู้ปกครอง รวมทั้งให้ เด็กหรือเยาวชนผ่านพ้นการคุมประพฤติไปด้วยดี และในขณะเดียวกันหากเด็กหรือเยาวชนกระทำ ผิดกฎหมายอีก พนักงานคุมประพฤติก็จะต้องกำหนดนโยบายหรือแผนขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่ง สำหรับเด็กหรือเยาวชน ทั้งนี้โดยมีอาสาสมัครซึ่งอยู่ในชุมชนได้เข้ามาช่วยเหลือเด็กหรือเยาวชน อย่างใกล้ชิด เพื่อให้เด็กหรือเยาวชนกลับคืนสู่สังคมได้โดยสวัสดิภาพ และเป็นปกติสุขดังเดิม

พนักงานคุมประพฤดียังมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อเด็กหรือเยาวชนภายหลังที่ศาล เยาวชนและครอบครัวมีคำพิพากษาว่าเด็กหรือเยาวชนมีความผิด แล้วศาลได้มีคำสั่งวางเงื่อนไข คุมประพฤติ และให้เด็กหรือเยาวชนมารายงานตัวต่อพนักงานคุมประพฤติ ฝ่ายควบคุมและ สอดส่อง จะเริ่มดำเนินการดังนี้

- (1) ทำข้อกำหนดเงื่อนไขเงื่อนไขที่ศาลได้กำหนดไว้ และกำหนดระยะเวลาให้เด็กหรือ เยาวชนมารายงานตัว
- (2) จัดให้เด็กหรือเยาวชนทำงานบริการสังคมตามที่ศาลเยาวชนและครอบครัวสั่ง
- (3) รับรายงานตัว และให้คำแนะนำเด็กหรือเยาวชนให้คำแนะนำผู้ปกครอง
- (4) ออกสอดส่อง ดูแล ความประพฤติของเด็กหรือเยาวชนที่มารายงานตัวตามที่ศาล เยาวชนและครอบครัวสั่ง

(5) นำตัวเด็กหรือเยาวชนที่มีปัญหาเกี่ยวกับการติดยาเสพติด ตรวจปัสสาวะซ้ำในวันที่เด็กหรือเยาวชนมารายงานตัวเพื่อดูแลผล

(6) รายงานศาลในกรณีที่เด็กหรือเยาวชนผิดเงื่อนไข

สำหรับงานภายหลังมีคำพิพากษาจะเสร็จเมื่อเด็กหรือเยาวชนมารายงานตัวครบตามกำหนดและยุติการคุมประพฤติ หรือศาลเปลี่ยนแปลงคำพิพากษา ให้เอาตัวเด็กหรือเยาวชนนั้นไว้ฝึกและอบรม

ผู้ที่มีอำนาจแต่งตั้งและถอดถอนพนักงานคุมประพฤติ ก็คือ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม¹⁶

นอกจากนี้สำนักงานคุมประพฤติแต่ละจังหวัดยังมีผู้ช่วยพนักงานคุมประพฤติ โดยผู้ช่วยพนักงานคุมประพฤติดำเนินหน้าที่อย่างพนักงานคุมประพฤติเพียงเท่าที่ได้รับมอบหมายจากผู้อำนวยการสถานพินิจ ให้ปลัดกระทรวงยุติธรรมหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายจากปลัดกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้แต่งตั้งและถอดถอนผู้ช่วยพนักงานคุมประพฤติ¹⁷ ผู้ช่วยพนักงานคุมประพฤติดังกล่าวนี้ไม่ใช่เจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา เนื่องจากได้มีคำจำกัดความเอาไว้ว่า “ในการปฏิบัติหน้าที่ตามพระราชบัญญัตินี้ ให้พนักงานของสถานพินิจหรือพนักงานของสถานที่ซึ่งได้รับมอบหมายให้ควบคุม ฝึกและอบรม หรือสงเคราะห์เด็กหรือเยาวชน เป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา “ ดังนั้น ผู้ช่วยพนักงานคุมประพฤติจึงน่าจะเป็นเป็นผู้ต้องช่วยเหลือเจ้าพนักงานตามกฎหมายในการปฏิบัติตามหน้าที่ หากจะปฏิบัติหน้าที่ที่จะต้องแสดงบัตรประจำตัวจึงจะได้รับความคุ้มครองทำนองเดียวกับเจ้าพนักงาน

วิธีการคุมประพฤติถือว่าเป็นวิธีการที่จะเสียค่าใช้จ่ายน้อยกว่าการควบคุมตัวไว้ในสถานฝึกและอบรมมากมายนัก อีกทั้งเป็นวิธีการที่ทำให้รับทราบข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับตัวเด็กหรือเยาวชน สาเหตุที่เด็กหรือเยาวชนกระทำความผิด สภาพแวดล้อม และครอบครัวของเด็กหรือเยาวชนที่กระทำความผิด เพื่อเสนอให้ศาลเยาวชนและครอบครัววินิจฉัยได้ถูกต้องและเหมาะสมที่สุด

¹⁶ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2534 มาตรา 43 วรรคท้าย

¹⁷ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2534 มาตรา 45 วรรคท้าย